

Képzés és Gyakorlat

Training & Practice

19. évfolyam, 2021/1-2. szám

Képzés és Gyakorlat

A Szent István Egyetem Kaposvári Campus Pedagógiai Kar és
a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karának
neveléstudományi folyóirata

19. évfolyam 2021/1–2. szám

Szerkesztőbizottság

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Szerkesztők:

Pásztor Enikő, Molnár Csilla

Kloiber Alexandra, Frang Gizella, Patyi Gábor;

Kitzinger Arianna angol nyelvi lektor

Szerkesztőbizottsági tagok:

Podráczky Judit, Varga László, Belovári Anita,

Kövérné Nagyházi Bernadette, Szombathelyiné Nyitrai Ágnes, Sántha Kálmán

Nemzetközi Tanácsadó Testület

Ambrusné Kéri Katalin, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, HU

Andrea M. Noel, State University of New York at New Paltz, USA

Bábosik István, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, HU

Horák Rita, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka (Szerbia),

Tünde Szécsi, Florida Gulf Coast University, College of Education, Fort Myers, Florida, USA

Jaroslav Charchula, Jesuit University Ignatianum In Krakow, Faculty of Pedagogy Krakow, PO

Suzy Rosemond, KinderCare Learning Center, Stoneham, USA

Krzysztof Biel, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Jolanta Karbowniczek, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Maria Franciszka Szymańska, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Abdülkadir Kabadayı, Necmettin Erbakan University, A.K. Faculty of Education, Konya, TR

Szerkesztőség

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar

Képzés és Gyakorlat Szerkesztősége

E-mail: kissne.zsamboki.reka@uni-sopron.hu

9400, Sopron, Ferenczy János u. 5.

Telefon: +36-99-518-930

Web: <http://trainingandpractice.hu>

Web-mester: Horváth Csaba

Felelős kiadó: Varga László dékán

A közlési feltételeket

a <http://trainingandpractice.hu> honlapon olvashatják szerzőink

Képzés és Gyakorlat

Training and Practice

19. évfolyam, 2021/1-2. szám

Volume 19, 2021 Issue 1-2.

RECENZIÓK

DOI: 10.17165/TP.2021.1-2.17

Pedagógus értékelés és önértékelés napjainkban – egy kutatás tükrében

Zagyváné Szűcs, I. (2020). A pedagógusok szakmai önértékelésének vizsgálata. Eger: Líceum Kiadó. 196 p. ISBN 978-963-496-171-0 (print) ISBN 978-963-496-170-3 (online)

A szerző, Zagyváné Szűcs Ida több évtizedes közoktatási tapasztalattal rendelkezik. Az oktatás mellett kutatással foglalkozik. Az Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájában szerzett fokozatot, jelen könyve a doktori során végzett kutatásokat, azok eredményeit, az eredményekből származó következtetéseket és a hozzájuk fűződő javaslatokat mutatja be.

A kötet aktuális kérdéssel foglalkozik egy olyan pillanatban, amikor a pedagógusmunka minőségét egyszerre befolyásolja és határozza meg egy külső értékelési eljárás, valamint a szakmai önértékelés. Az értékelési eljárás azért nagy hatású, mert emellett, hogy egy lehetséges szakmai életpályamodell, tulajdonképpen egy teljes minősítési rendszer tartalmi elemekkel, módszertannal, eljárásrenddel, ami olyan pedagóguskompetenciákat és sztemderdeket tartalmaz, amelyeknek ismerete alól napjainkban egyetlen pedagógus sem tudja kivonni magát. Hogyan hat ez a két tényező a pedagógusmunka minőségére? - teszi fel a kérdést a szerző. Ami

a könyvet igazán izgalmassá teszi, az az, hogy amellett, hogy a pedagógus társadalmat érintő, lényegbevágó kérdésekre keresi és adja meg a választ, egyben egy nagyon alaposan és logikusan felépített kutatás bontakozik ki az olvasó szeme előtt.

A könyv első nagy egysége, a bevezetés a kutatás létjogosultságát indokolja meg. Magyarországon mintegy évtizeddel ezelőtt vezették be a pedagógusok előmeneteli rendszerét az oktatás színvonalának növelésére. Az életpályamodell ösztönző hatása arra sarkallta a szerzőt, hogy feltegye a kérdést, javul-e a pedagógusmunka minősége, ha a pedagógus részt vesz a minősítési eljárásban? A kutatás révén betekintést kíván nyújtani a pedagógusok szakmai önértékelésébe, ami Magyarországon nem számít széles körben kutatott témának. A fogalom értelmezését a pedagógusok nézeteinek vizsgálatán keresztül közelíti meg. Milyen elvárásoknak kívánnak megfelelni a pedagógusok? Mekkora a súlya a külső értékelés által közvetített kom-

petenciáknak és sztenderdeknek? Van-e létjogosultsága a szakmai önértékelésnek, mint önálló szakmai kompetenciának? A kutatás feltáró-leíró jellegű, maga a szerző nézetkutatásként hivatkozik rá. A kutatási probléma vizsgálatához hat fontosabb kutatási kérdést fogalmaz meg: (1) a szakmai önértékelés fogalmáról és annak tisztázásáról a szakirodalom és a pedagógusok nézetei alapján; (2) a külső, szakmai elvárások, pedagóguskompetenciák és sztenderdek ismeretének hatásáról; (3) a külső értékelés (minősítés) eredményének hatásáról; (4) a szakmai énhatékonyság észleléséről; (5) a szakmai önértékelés és az önszabályozó tanulás kapcsolatáról; valamint (6) a pedagógus önértékelése és a külső értékelés (minősítési eljárás) közötti különbségekről. A kutatás módszere a kevert paradigma, a kvalitatív és a kvantitatív módszerek ötvözése, ezen belül is a beágyazott kutatási módszer.

A könyv második nagy egysége a kutatás szakaszait taglalja. Az első vizsgálati szakasz kvalitatív elemzése segít körülhatárolni a szakmai önértékelés fogalmát a pedagógusok nézetei és a szakirodalom alapján. A kutatás félig strukturált interjúkkal tárja fel a pedagógusok szakmai önértékelésére vonatkozó nézeteit. A kvalitatív tartalomelemzés eredményeként megszülető megállapításokat a szerző összeveti a szakirodalomban foglaltakkal. A második, kvantitatív szakasz a modellalkotásban segít. A minta létszám 670 fő. A minőségi paramétereket a trianguláció, a

különböző módszerek, eljárások és technikák párhuzamos és együttes használata biztosítja. Az elméleti alapozás során a szerző áttekinti a tanulás, az önszabályozó tanulás, a reflexió, az önreflexió és az önértékelés fogalmainak szakirodalmi értelmezését, többek között Zimmerman és Moyran önszabályozó tanulásának ciklikus modelljét (2009); Athanasou önértékelés-modelljét (2005), Nagy József személyiségmodelljét (2000), Guskey szakmai fejlődés modelljét (2002). A pedagógus személyiségének összetettségét hangsúlyozza a szerző, amikor kiemeli, hogy a szakmai önértékelés fogalma több oldalról is megközelíthető. Az elméleti munkák is ezt a komplexitást mutatják, amikor pszichológiai, szociológiai, pedagógiai és andragógiai szempontból keresik az utat a pedagógus személyiségéhez. A pszichológia az egyén lelki folyamataitól, a szociológia a társas szakmai környezet és a kapcsolatok oldaláról, a pedagógia a tanulás és az önszabályozott tanulás keretei felől, az andragógia a felnőttekre vonatkozó, felelősségteljes és tudatos tevékenység irányából közelíti meg a szakmai önértékelést.

Az elméleti alapozás utáni kvalitatív tartalomelemzés rávilágít arra, mit is értenek a pedagógusok a szakmai önértékelés fogalmán. A kvantitatív kutatás kiemelten foglalkozik az elvárásokkal, azon belül is a jelenleg érvényben lévő külső szakmai elvárásokkal, mint amilyenek a pedagóguskompeten-

ciák és sztenderdek, a külső elvárások mentén történő önértékeléssel és a pedagógusok ehhez való személyes viszonyulásával. Ez a szakasz foglalkozik az elvárások szélesebb körével, a szakmai énhatékonysággal is. A kutatás során nyílt kérdések térképezték fel azt, hogy a pedagógusok milyen elvárásokhoz igazítják szakmai teljesítményüket. A kutatás vizsgálta, hogy a megfogalmazott elvárásokban tetten érhetőek-e a pedagógusok szakmai kompetenciái, illetve, hogy e tekintetben van-e eltérés a minősítésben már részt vett és még részt nem vett pedagógusok között? A nyílt kérdésekre adott lekódolt válaszok kategóriákba sorolása után megmutatkozott, hogy a legfontosabb kategóriák közül is kiemelkedett az 1. pedagóguskompetencia, azaz a Szakmai feladatok, szaktudományos, szaktárgyi, tantervi tudás jelentősége. Szintén kiemelkedett a válaszadók alapján létrehozott Személyes tulajdonságok kategória, ahová a válaszadók a toleranciát, az empátiát, a rugalmasságot, a következetességet, a kreativitást, a pontosságot, rugalmasságot és a humorérzékletet sorolták. Kiugró helyen végzett a 3. pedagóguskompetencia, a Tanulás támogatása, valamint a Szakmai hitelesség kategória is. A tanári kompetenciák közül kimagasló helyet töltött be még a 8. pedagóguskompetencia, amely a folyamatos önfejlesztés és a szakmai elhivatottság fontosságára hívja fel a figyelmet.

A kutatás eredményei rávilágítanak, hogy a pedagógusok többsége meg akar felelni a

szakmai elvárásokként megfogalmazott pedagóguskompetenciáknak, bár ez a megfogalmazott nézeteikben nem mindig közvetlen módon jelenik meg. A minősítési eljárásban való részvétel hatással van arra, hogy milyen elvárásoknak szeretnének megfelelni. A külső értékelés résztvevői számára előtérbe kerülnek a külső elvárások. A minősítésen átesett pedagógusok saját szakmai fejlődését befolyásoló elvárásai között a külső szakmai elvárást jelentő kompetenciák és sztenderdek nagyobb mértékben vannak jelen, mint azoknál, akik még nem vettek részt a minősítési eljárásban. Az is kiderült, hogy az életpályamodellel elvárásait leginkább a két-három évtizede a pályán lévő mestertanárok tartják mérvadóknak. Továbbá, hogy ezek az elvárások az egy-másfél évtizede a pályán lévő, a pedagógus 1. kategóriába tartozókat szólítják meg a legkevésbé. A vizsgálatok azt is megmutatták, hogy a szakmai önértékelés szempontjából a pedagógus személyiségfejlődése kiemelkedő fontosságú. A szerző kiemeli, hogy habár az önértékelést a pedagógusok nem a pedagóguskompetenciák mentén végzik, ezek hatásai kimutathatóak az önértékelésükben. Elsősorban azonban magukat, mint személyiségeket értékelik. Ezért van az is, hogy az önmagukkal szemben támasztott elvárásaik között a személyiségvonások nagyon markánsan jelennek meg.

A könyv harmadik nagy egysége az öszszegzéseket hordozza. Itt a kutatási eredményeket és a belőlük levont konklúziókat tárja

elénk a szerző. Itt válaszolja meg a hat fő kutatási kérdést is. (1) Az idegennyelvű és a magyar szakirodalom, valamint a pályán lévő pedagógusok nézetei alapján a pedagógusok szakmai önértékelését olyan tevékenységként definiálja, amely során a pedagógus a szakmai elvárásokat (a szakmai szerep és az eredményesség vonatkozásában) összehasonlítja a saját munkájával. Az önértékelésnek az önszabályozó tanulás elősegítésében és a szakmai környezet által támasztott kihívásokhoz való alkalmazkodásban van szerepe. Az alkalmazkodás jelenti a szakmai fejlődést, amely magában foglalja az összehasonlítást, az értékítéletek meghozatalát, az új szakmai célok kitűzését, a szakmai önértékelésnek a személyes tulajdonságokba és érzelmekbe való beágyazását. (2) A külső, deklarált elvárások belső elvárássá tudnak válni, ezért megjelennek a pedagógusok nézeteiben, de nem válnak a legfontosabb belső elvárásokká. A legfontosabb belső elvárások a pedagógusok által fontosnak tartott személyiségtulajdonságok maradnak. (3) A szakmai önértékelést nem közvetlenül a minősítési eljárás, hanem az ezzel járó tudatosítási folyamat befolyásolja. (4) A szakmai énhatékonyssággal kapcsolatos kutatási eredmények arra utalnak, hogy a pedagógusok a munkájuk eredményességét a diákok egyéni tanulásának támogatása, személyiségformálása és a közösségépítés tekintetében határozzák meg. (5) A szakmai önértékelés és az önszabályozó tanulás kapcsolata azt mutatja, hogy

a pedagógusok a saját elvárásaikban fontosnak tartott területeken jelölnék ki szakmai fejlesztési célokat. Ezekben a célokban megjelennek a szakmai kompetenciák és a személyiségfejlesztés is. (6) Az önértékelés és a külső értékelés viszonyával kapcsolatos kutatás azt az eredményt mutatja, hogy az önértékelés akkor tekinthető reálisnak, amikor “a külső értékelés és a szakmai önértékelés eredménye egymással a legnagyobb lefedettségben van”. A két értékelés összehangolására a szerző a reflektív gyakorlatot javasolja (a tanulóktól származó feedback, valamint a külső értékelés figyelembe vételét a tevékenység részleteire vonatkozóan is).

A kutatásból levont következtetések között a szerző kiemeli, hogy a fejlődéshez fontos a külső szakmai minimumként rögzített elvárások ismerete, de a pedagógus szakmai identitásának meghatározó elemei a saját elvárások. A kutatási eredmények tükrében elmondható, hogy a szakmai önértékelés a pedagógusok tanulásának a mozgatórugója. A fejlődéshez szükséges tényezők felismerése motivációként hat a pedagógusok tanulására. Emiatt a szerző arra tesz javaslatot, hogy az önértékelés kerüljön be a pedagóguskompetenciák sorába, mivel az önmagáról való tudás, az önértékelési képességek és a kísérő attitűdök rendszereként a szakmai személyiségfejlődés zálogának tekinthető.

A szerző a könyv végén a kutatás nehézségeiről is vall. Korlátként élte meg, hogy a téma szorosan kötődik a pszichológiához.

Saját bevallása szerint tudatosan figyelnie kellett arra, hogy a pedagógia és a pszichológia mezsgyéjén járva ne lépje át a pedagógiai kutatás-szabta határokat. Lezárásként további kutatások perspektíváját is felvázolja. A pedagógus életpályamodell bevezetése óta összegyűlt tapasztalatok megteremtik a feltételeket egy olyan kutatáshoz is, ahol ugyanazon pedagógus csoport felkészültségét lehet mérni a minősítés előtt és után. Ez egzakt képet adhat arról, hogyan hat a minősítés a pedagógusok önértékelésére. Egy további kutatás a kollektív énhatékonyságot is vizsgálhatja. Egy ilyen kutatás tárgya az lehetne, hogy hogyan befolyásolja a pedagógusok szakmai önértékelését és szakmai fejlődését az, hogy egy tantestület tagjaiként fejtik ki tevékenységüket.

Összegzésképpen elmondható, hogy a szerző magas színvonalú, innovatív kutatást ismerttet meg az olvasóval. A téma fellevezése, kifejtése, a kutatási kérdések megfogalmazása, az azokra adott válaszok, a kutatási eredmények tárgyalása, az azokból levont

következtetések és a hozzájuk fűződő, szakemberek részére megfogalmazott javaslatok mind nagyon világosan fejtik ki és támasztják alá a felvetéseket. A kutatás minden részlete logikus, körültekintő és mindenre kiterjed, a könyvben pedig jól követhető és letisztult formát ölt. A megértést több mint félszáz ábra és táblázat segíti. A felhasznált irodalom rendkívül terjedelmes, meghaladja a tíz oldalt is, külön tartalmazza a hivatkozott jogszabályok, állásfoglalások és útmutatók listáját. A mellékletek a kutatáshoz kidolgozott összes mérőeszközt (kérdőívet) tartalmazzák. A kutatáshoz alkalmazott kombinált módszer, azon belül a beágyazott kutatás innovatívnak tekinthető a magyarországi pedagóguskutatásban.

A könyvet haszonnal forgathatják a pedagógusjelöltek, a gyakorló pedagógusok, a pedagóguskutatással foglalkozó szakemberek, a pedagógusképzők, a pedagógus-továbbképzők, csakúgy, mint a jelenleg érvényes pedagógus előmeneteli rendszer kidolgozói. Utóbbiak számára a szerző külön javaslatokat is megfogalmaz.

CSIHA TÜNDE NOÉMI¹

¹ nyelvtanár; Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar; email: csiha.tunde@uni-sopron.hu